

Contribuția doctrinei Bisericii în elaborarea regulilor electivă, mecanisme decizionale și regula majorității

Abstract: *The current study meangles in a more exhaustive attempt to deliniate a general theory to the rule of majority. In the endeavour of deliniating a genealogy of majority, the most adapted strategy would be to define when and how a simple numerical rule will become a principle and then turn into a doctrine. So, the historical analysis of some decisional processes in different eras is essential for such a purpose. Throughout the most relevant experience it is essential to take into consideration the studying of the decisional process in the elaboration of elective principle in the Church. In this sense, the objective of such work is the reconstruction of the Church doctrinal contribute to the evolution of majority principle. For this purpose, it will be under thorrow analysis the decisional and electing process in the inside of religious christian institutions and the relative contributes of canonist doctrine.*

Keywords: majority rule; sanior pars; maior pars; unanimity; deliberative procedures; voting; doctrine of the Church; Canon law

În dezbateră politică contemporană termenul 'majoritate' este folosit cu o asemenea ușurință și naturalețe astfel încât conținutul termenului pare a fi lipsit de oarecare implicație care nu este inteligibilă imediat.

Orice imagine care într-un fel sau altul reiese din cuvântul majoritate pare să aibă un caracter natural și evident. Nu pare să existe, deci, nimic mai banal când este vorba de a lua o decizie, de adoptarea regulii prin care opțiunea sprijinită de partea cea mai numeroasă a indivizilor prevalează asupra opțiunii (sau opțiunilor) avansate de partea mai puțin amplă. Din necesitatea de a ajunge la o decizie împărțită și operativă, s-a ajuns la consacrarea

acestei decizii drept una universalmente corectă pe baza logicii că un proces decizional agil și practic este și eficient, fiind eficient este coerent, și coerent înseamnă just. Așadar s-a ajuns în scurt timp să se considere nu doar natural, ci și bun, acest

criteriu de alegere care permite afirmația că cei mulți au dreptate asupra celor mai puțini. De la un principiu de necesitate la unul de justețe pasul a fost scurt.

Dar un concept este valid atât timp ce există opusul său natural. Majoritatea este ca atare în măsura în care există o minoritate, și aceasta este recunoscută. În viața politică, totuși acest lucru nu a fost mereu valabil. Din contra, dacă recunoașterea minorității dă

Andrea Menna

SNSPA

naștere majorității, această recunoaștere nu a existat până la elaborarea doctrinei reprezentanței politice care presupune enumerarea consensului. Și această recunoaștere nu se obține decât în epoca modernă.

În încercarea de a delimita o genealogie a majorității, cea mai potrivită strategie ar fi aceea de a defini *când* și *unde* o simplă regulă numerică devine un principiu, și asume înfățișarea unei doctrine. Așadar, analiza istorică a unor procese decizionale în diferitele arii poate rezulta esențial pentru acest scop. Printre experiențele cele mai relevante, este importantă evaluarea studiului proceselor decizionale în *polis*-ul grecesc, elaborarea principiilor electivă în Biserică, mecanismul majoritar succesiv dezvoltării conceptului de persoană juridică, abordarea doctrinelor contemporane (filosofice și juridice), față de problema majorității.

O cercetare care se va desfășura în acest context se va putea mișca pe trei macrodimensiuni de analiză. Prima dimensiune ia în considerare cantitatea voturilor exprimate, este o dimensiune numerică: majoritate *versus* unanimitate. A doua dimensiune ține cont de greutatea voturilor exprimate, este o dimensiune calitativă: partea majoritară *versus* partea înțeleaptă (*maior pars vs. sanior pars*). A treia dimensiune este una axiologică: regula majorității este necesară sau și justă?

Prezentul studiu se încadrează în încercarea mai amplă de a delinea o teorie generală a regulii majorității. În acest sens, obiectivul acestei lucrări este reconstrucția contribuției doctrinare a Bisericii la evoluția principiului majoritar. Pentru acest scop, vor fi analizate procesele decizionale și electivă dezvoltate în interiorul instituțiilor religioase de matrice creștină și contribuția doctrinei canonice.

Regula majorității este și a fost adoptată atât ca mecanism pentru a ajunge la decizii colective împărtășite (acolo unde cine împărtășește aceste alegeri este co-responsabil), cât și pentru a face să meargă procedeul electoral. Experiența doctrinei Bisericii în elaborarea conceptului modern de majoritate este de importanță vitală pentru că, în contrast cu celelalte experiențe sociale și istorice, Biserica folosește majoritatea pentru a *alege*, nu doar pentru a *decide*. Și folosirea regulii majorității în cadrul alegerilor (alegeri politice) este un fenomen modern. De pildă, în timp ce *polis*-ul grecesc folosea regula majorității (mai bine spus embrionul majorității) pentru a lua decizii, conceptul de majoritate dezvoltat de Biserică se folosea în procesul de selecție a ierarhiilor eclesiastice.

În plus, studiul experienței Bisericii în acest context ne permite să folosim toate cele trei macrodimensiuni de analiză mai sus menționate, care se adaptează bine la acest caz.

Dimensiunea numerică (majoritate *vs.* unanimitate) în interiorul proceselor electivă bisericesti face referire la diferitele percepții ale conceptului de consens. În Biserica din trecut, nu a fost admisă nicio alegere decât cea luată în mod unanim. Exigența unanimității derivă din concepția unitară a Bisericii. Comunitatea creștină reprezintă un singur corp (chiar trupul lui Isus), care nu admite disensiune tocmai pentru că nu pot exista mai multe adevăruri revelate. Regula majorității ca și mecanism electiv în cadrul Bisericii este rodul unei experiențe care este, în același timp, elaborarea doctrinară și rezultatul unor evenimente istorico-politice.

Dimensiunea calitativă (*maior pars vs. sanior pars*) este de mare importanță din momentul în care, în cadrul instituțiilor Bisericii, s-a optat pentru cântărirea voturilor, în loc de numărarea lor.

A fost ales să se ia în considerare voturile exprimate de alegătorii cei mai vrednici și înțelepți, chiar dacă reprezentau o minoritate, în loc de o majoritate aritmetic numărată.

Această procedură, exprimată vehement prin Regula Sfântului Benedict, satisfăcea două nevoi, una dogmatică și una strategică. Prima era necesitatea de a îndeplini voința divină: să nu se aleagă pur și simplu, ci să se aleagă bine! A doua a fost necesitatea de a acționa într-o optică de conservare a *status quo*-ului, nevoia de a conserva puterea în mâinile unei facțiuni. Așadar, cine decidea care alegători erau cei mai demni era, de fapt, superiorul ierarhic care prin puterea sa păstra poziția dominantă în ierarhia ecleziastică.

A treia dimensiune, cea axiologică, cuprinde întregul parcurs al procedurilor de selecție și consideră justificarea schimbărilor proceselor electivă și dezvoltarea regulii majorității în interiorul Bisericii. Analiza procedurilor de vot în structurile Bisericii și în ordinele religioase și elaborarea formulei majoritare ca procedură decizională, și în mod special ca proces electoral, are o importanță deosebită pentru impactul pe care doctrina Bisericii și dreptul canonic le au asupra dreptului public, asupra construcției regulilor politice și procedurilor instituționale publice moderne.

Există un leitmotiv care unește diferite evenimente istorice, politice și juridice. Dezvoltarea regulii majorității urmărește dezvoltarea persoanei juridice în măsură în care atunci când nu se va mai considera o entitate colectivă ca o sumă a individualităților, ci ca un întreg, doar atunci va ieși la suprafață mai mult decât niciodată necesitatea unei soluții unitare pentru a da voce unității colective.

Regula folosită de-a lungul timpului a fost regula unanimității, dar această regulă nu ține cont de necesitatea pe care o are o entitate colectivă de a delibera și de a ajunge la o decizie. Elaborarea conceptului de persoană juridică permite tocmai de a da forma necesității deliberării, în măsură în care ea este instrumentală necesității comerțului juridic, condiție de bază pentru existența aceleiași personalității juridice. Latinii nu au ajuns să elaboreze o adevărată teorie a persoanelor juridice, fundațiile și *universitates* continuând să fie suma individualităților. Doctrina Bisericii a reușit acolo unde dreptul roman nu a făcut-o. La elaborarea juridică romană a *corpus*-lui colectiv a adăugat caracterul de unitaritate prin elementul transcendent care a fost adezivul între diferiții indivizi în interiorul grupului.

Așa cum spune Ruffini, dreptul canonic, în crearea propriei capodopere, și anume teoria persoanelor juridice, nu a repudiat *ficțiunea* romană ci, elaborând formula «majoritatea echivalează cu totalitatea», a integrat sensul pur aritmetic de majoritate cu evaluarea morală formulată de Biserică.

Acest articol pornește de la ideea că doctrina publicistică modernă s-a inspirat din învățămintele Bisericii pentru a elabora concepția Statului modern și acest învățământ cuprinde în același timp și regulile deliberative, și electivă, reguli formulate atunci și încă aplicate cu regularitate, azi mai mult decât niciodată, în procesele politice electorale contemporane.

Revelație, unitate și unanimitate

Dezvoltarea deliberărilor colective și a procedurilor electorale în interiorul Bisericii se învârtă în jurul unui concept ce a condiționat întreaga doctrină canonică a actelor colective și întreaga practică ecleziastică: intervenția divină în procedurile decizionale.

În studiul doctrinei Bisericii trebuie adoptată o perspectivă de analiză care să nu mai considere deliberarea și alegerea drept proceduri dependente doar de voința umană, ci drept instituții condiționate de un factor transcendent, care face abstracție de sfera pură a dreptului.

Din punct de vedere al doctrinei bisericești este Dumnezeu însuși cel care alege, și divinitatea este singura entitate care poate să opereze în privința asta. Invocarea Duhului Sfânt în alegerea Papei este o dovadă vie în acest sens. Alegerea este expresia voinței lui Dumnezeu, care prin intermediul Sfântului Duh operează asupra omului. *Electio* este în esență, judecata cerească (*iudicium Dei*), și în aceasta alegere, înțelege drept selecție divină, converg două elemente: *auctoritas celestis* și *hominum abrobatio*¹. În această optică alegătorii, participanți ai adunării, sunt considerați drept *martorii* manifestării Duhului Sfânt.

Voința supranaturală s-ar fi putut manifesta în două modalități: prin soarta, sau prin revelația divină.

Primul sistem, deja adoptat de către unele societăți antice, era utilizat pentru alegerea preoților și magistraților în Grecia antică; în acest caz era funcțional reprezentării postulatului egalității – această egalitate înțelege drept *isonomia* – piatra de temelie a democrației grecești.

Tragerea la sorți nu reprezenta o noutate nici pentru creștinism; aparținea de fapt primei tradiției ebraico-creștine: prin tragere la sorți s-ar fi ocupat locul vacant al lui Iuda în grupul celor doisprezece apostoli. Biserica nu a acceptat totuși ideea ca ar fi putut să fie soarta, adică un factor extern, intermedierea divină în procedura decizională în loc de omul însuși, fiul lui Dumnezeu, făcut după chipul și asemănarea sa.

În plus acest mecanism ar fi oferit mari spații de manevră politică ierarhiilor eclesias-tice².

Cealaltă modalitate prin care voința transcendentă s-ar fi putut manifesta, aceea a revelației, a reprezentat viziunea adoptată de Biserică. Dumnezeu ar fi vorbit către conștiința celor adunați și aceștia, inspirați, prin propriul vot ar fi dat forma pământească unei voințe divine. În acest mecanism putem depista rădăcina prin care, ca să folosim cuvintele lui Ruffini, instituția electorală a fost transportată din sfera dreptului către sfera revelației³.

Conceptul de revelație presupune că cuvântul lui Dumnezeu, fiind univoc, în mod evident nu poate să manifeste două adevăruri antitetice revelate. De aici necesitatea ca vocea Bisericii să fie una singură și că nu ar fi trebuit să fie admise eventuale divergențe. Așadar, dogma revelației devine condiția necesară principiului unității Bisericii. Așa cum comunitatea greacă era unită de un destin comun al cetățenilor, și anume de a lupta în război pentru apărarea *polis*-ului, de asemenea comunitatea creștină este unită de comună supunere la voința lui Dumnezeu. În acest sens pare potrivită comparația cu ceea ce în Grecia clasică era *koinonia*, o comunitate care se mișca ca un singur trup, într-o singură direcție.

Acest lucru ne ajută să înțelegem valoarea principiului unanimității și necesitatea pentru Biserică de a obține rezultate unanime în procedeele decizionale și de a evita oricare practică care ar pune în evidență eventualele dizarmonii și ar pune la îndoială unitatea comunității lui Dumnezeu.

Principiul unanimității rezultă legat în mod intim și necesar de doctrina bisericească în ceea ce privește domeniul decizional, nu doar pentru ceea ce am evidențiat mai devreme, dar și luând în considerare domeniul său de aplicare care cu greu permite adaptarea oricărei reguli în afara de unanimitate. De fapt, dacă în materie de administrație publică este normal ca minoritatea să recunoască drepturile majorității și vice-versa, acest lucru este imposibil în materie de credință. Această posibilitate ar echivala cu admiterea existenței mai multor adevăruri revelate.

Înțelegem și mai bine ca principiul unității spirituale în Biserică nu permite existența unei minorități ce nu ar recunoaște revelația voinei divine la lumina existenței dogmei în bază căreia comunitatea creștină reprezintă însuși trupul lui Hristos. Unanimitatea canonică, de fapt, exprimă noțiunea teologică și mistică a *unitas ecclesiae*⁴. Ciprian, cel mai prestigios susținător al acestei dogme și a unității spirituale a *ecclesiei*, declară: "*Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una*"⁶.

Dar, dacă revelația este condiția unității, această din urmă este în același timp garanția revelației. Unitatea este întărită de o legătură tradițională indisolubilă între diferitele componente care formează comunitatea creștină deja de la originile sale. Este vorba de o coeziune solidă de intenții între componenta laică și cea clerică, între biserica înțeleasă drept comunitate și conducătorul său, bazată pe conceptul de "incluere reciprocă"⁷ care a fost sintetizat de către Ciprian prin formula: "*Episcopus în ecclesia, et ecclesia în episcopo*"⁸. Din aceste motive Biserica, timp de mai mult de o mie de ani, nu a cunoscut alte deliberări decât cele prin unanimitate.

Această din urmă era căutată deja de Biserică de la începuturi, atunci când Papa, episcop de la Roma, era ales ca și toți ceilalți episcopi, *a clero et populo*, prin concursul clerului și aristocrației romane; alegere care trebuia confirmată prin aclamare populară. Cu trecerea anilor vom vedea totuși cum componenta laică va fi treptat eliminată din electoratul activ⁹.

E necesar să explicăm că, în ceea ce privește alegerea ierarhiilor eclesiastice înalte, funcția poporului nu era aceea de exprima un vot în adevăratul sens al cuvântului, ci aceea de a confirma prin aclamare deciziile deja luate de către acești ierarhi. și aclamarea este, tocmai, alegere fără vot!

Rolul adunării credincioșilor era de a aplauda voința divină și de a confirma manifestarea ei. Poporul (*populus*) asista la procedură având doar rol de martor iar învoirea să era *testimonium, suffragium*. Acesta se limitează să exprima o *petitio*, să confirme prin propria prezență o alegere efectuată de ierarhi.

Credincioșii sunt martorii (*martures*) desemnării noului ierarh și consensul lor reprezintă corectitudinea și sancționarea procedurii. Totuși, rolul poporului în procedura electivă se oprește la acest exercițiu și, dacă luăm în considerare alegerea episcopului, reiese în mod clar ca cei care aleg realmente sunt doar ceilalți episcopi prin care se manifestă acel *iudicium* divin. Faptul ca votul episcopilor este numit tocmai *iudicium*, vine să susțină cele zise mai sus.

O cunoscuta maxima a Papei Celestin, subliniind rolul pasiv și subordonat al mirenilor față de înaltul cler, declama: "*Docendus est populus, non sequendus*"¹⁰.

Persoana aleasă (Papa sau episcopul sau deținătorul unei alte funcții) pentru sediul vacant era prezentată în față poporului care trebuia să aprobe sau să refuze. Posibilitatea de exprimare era limitată la formularea unui *da* sau unui *nu*. Deja în precedentă am asistat, în studiul realității grecești, cum acest tip de deliberare putea să fie viciat de cel puțin doi factori.

Primul factor este ca același proces de deliberare prin aclamare presupune ca ierarhii care avansaseră propunerea erau aceiași care hotărâu care era strigatul cel mai puternic din mulțime.

Al doilea factor este ca se pune în mișcare un mecanism psihologic ce împiedică exprimarea dezacordului; de fapt acest lucru provoca o expunere la un risc de judecată socială mai mare pentru acel subiect care refuza față de cel care accepta, pentru simplul

fapt ca acțiunea refuzului este tradițional mai abruptă decât aceea a acceptării. Refuzul prevede un comportament activ spre deosebire de consens. În privința asta Ruffini declamă exemplul primelor consilii orășenești sau a primelor Parlamente în care reprezentanții care erau împotriva unei propuneri trebuiau să se ridice în picioare și să părăsească sala. Deci, consensul are poziția cea mai *sigura* (de a rămâne așezați) atât timp ce dezacordul are poziția cea mai *periculoasă* (de a se ridica)¹¹.

În plus, în acest caz, din punct de vedere al mărimii, poporul este o gloată (*ochlos*), o mulțime (*plethos*), deci alegătorii nu au un număr exact, și nu exista proceduri adecvate de certificare a consensului. Într-o alegere în care participa o amplă comunitate, mai ales în cazul în care aceasta alegere se desfășoară prin aclamare – sau în care voturile nu sunt supuse unei practici de numerotare, - unanimitatea dorită poate să fie obținută printr-o ficțiune: cea de a considera drept inexistente minoritatea și disensiunea.

Cu restricția progresivă a corpului electoral¹² pe de o parte, și la lumina necesității respectului evenimentului revelației, pe de alta parte, devine obligatoriu a obține o unanimitate 'numărată', în loc de una presupusă. Din aceste motive, cine ar fi manifestat propriul dezacord în procedurile deliberative și decizionale ale Bisericii și ar fi împiedicat formarea unanimității, ar fi fost sancționat. Pedepsa era convertirea sau excomunicarea. Aceasta procedura confirmă faptul că minoritatea în acest tip de alegeri nu poate să supraviețuiască ca atare, mai ales pentru faptul că, pentru Biserica, rolul doctrinar al alegerii este cel de instrument liturgic, și nu cel de procedura politică.

Măsura exercițiului excomunicării în cazul celor ce ar fi pus în discuție deciziile celor mulți sau a ierarhiei, este revelată cu toată vehemența în bula papală în *nomine Domini* despre alegerea figurii pontifice. Niccolò al II-lea, decretând cu autoritate apostolică asupra alegerii Papei, va pronunța:

“Se qualcuno, contrariamente a questo nostro decreto promulgato în sinodo, verrà eletto o considerato o insediato în trono attraverso la rivolta, la temerarietà o qualunque altro mezzo, sia da tutti creduto e considerato non Papa ma Satana, non apostolo, ma apostata e con perpetua scomunica per autorità divina e dei santi apostoli Pietro e Paolo, insieme con i suoi istigatori, partigiani e seguaci, venga scacciato e respinto dalle porte della santa cristianità di Dio, come Anticristo, nemico e distruttore di tutta la Cristianità. E non gli si dia alcuna udienza riguardo a ciò ma în perpetuo sia privato della dignità ecclesiastica di qualunque grado essa sia stata. Con la stessa sentenza sia punito chiunque sarà dalla sua parte o gli renderà qualsiasi omaggio, come a un Pontefice, o presumerà di difenderlo. E chi temerariamente si opporrà a questo nostro decreto...sia condannato a perpetuo anatema e scomunica e sia considerato tra gli empi che non risorgeranno nel Giudizio; senta contro di sé l'ira dell'Onnipotente, del Padre, del Figlio e dello Spirito Santo, e în questa vita e în quella futura sperimenti il furore dei santi apostoli Pietro e Paolo... la sua casa sia deserta e nessuno abiti nelle sue tende; i suoi Figli sian orfani e sua moglie vedova; venga scacciato nello spavento lui e i suoi figli e mendichino e siano respinti dalle loro case; l'usuraio și impadronisca della sua sostanza e stranieri approfittino dei frutti delle sue fatiche; tutta la terra combatta contro di lui e gli elementi gli siano avversi e i meriti di tutti i santi defunti lo confondano e mostrino aperta vendetta su di lui în questa vita¹².

Căutarea unanimității în practica Bisericii se manifesta în mod special în ceea ce privește doctrina credinței. La Conciliul de la Niceea în anul 325, doi episcopi dintr-o sută (Teona din Marmarica și Secondo din Tolemaide) au dezaprobat Crezul Niceean și au

fost excomunicați. Se susținea ca dacă toți erau de acord într-o alegere episcopala în afara de unii ca se opuneau pentru pur spirit de contradicție, trebuia să prevaleze partea cea mai numeroasă și ca aceasta trebuia să fie considerată unanimitate. În mod similar, în Conciliul de la Calcedonia din 451, circa doisprezece episcopi egipteni se aflau în contradicție cu restul episcopilor, în număr de circa șase sute. Trimisul Papei susținuse ca alegerea celor șase sute trebuia considerată unanima, iar duzina împotriva trebuia să fie convertită și nicidecum ignorată¹³.

Excomunicarea în primul caz, încercarea convertirii în al doilea caz și radicalitatea mărturisita prin Bula din 1059 față de manifestările de divergență sau de încercările de a supraviețui ca minoritate, arată cât de mare era nevoia pentru Biserică de a satisface criteriile de unitate și unanimitate și ca nu putea să existe niciun spațiu pentru o eventuală minoritate, care nu ar fi putut să fie ignorată, ci trebuia să fie eliminată sau asimilată.

Unanimitatea Bisericii avea caracterul tradiționalei forme primitive de exprimare a voinței colective. Acesta manifesta unitatea instituției care făcea abstracție de drepturile individuale. Diferita, în schimb, va fi "unitatea" din vremurile mai recente, concepută în regim de majoritate, în care atunci când e cerută, exprimă tutela individualității împotriva abuzului de putere exercitat de colectivitate.

Unanimitatea urmărită de Biserică totuși nu producea, așa cum era în dreptul privat în vigoare până în epoca lui Iustinian, o *prohibitio* a celui în dezacord, adică puterea fiecărui coproprietar dintr-o *universitas* de a bloca inițiativa celui alt, astfel ca să împiedice formarea deliberării. Totuși nici nu ascundea existența unui principiu majoritar mascat; de fapt cei care nu erau de acord ar fi putut să fie, ca ipoteza, și în număr egal cu majoritatea. Ideea deciziei unanime deriva, dimpotrivă, din unul dintre principiile de la bază structurii eclesiastice: principiul autorității. Este vorba de principiul de *auctoritas celesti*, adică elementul care concurea împreună cu *hominum approbatio* în alegerea bisericească și care presupune respectul ierarhiei.

Acest principiu al autorității va constitui osatura conceptuală pentru ceea ce se va numi principiu de *sanior pars*¹⁴.

Sanior pars

Uneori conversiunea minorităților nu era viabilă și necesitatea de a ajunge la decizii împărtășite a împins Biserica să creeze o nouă formulă conceptuală, reunind principiul intervenției Sfantului Duh, adică revelația, cu principiul autorității, adică cu conceptul de ierarhie. Rezultatul a fost teoria *sanioritas*.

Acesta prevedea ca în alegerea ierarhiilor eclesiastice, în cazul în care lipsea un consens unanim - care reprezenta garanția validității alegerii - trebuia individuală partea cea mai înțeleaptă a capitolului și aceasta ar fi fost împuternicită să aleagă. *Sanior pars* este, de fapt, "*Ille pars capituli censetur sanior, quae est justior et majori ratione nititur et auctoritate*".¹⁵ Aveau o voce mai sonoră în colegiul cei care demonstraseră în cursul vieții și în exercițiul funcțiunii lor ca au câștigat experiența, înțelepciunea și echilibrul: "*Pars sanior capituli quae constat viris, dignitate, aetate, ac tempore officii, nec non et prudentia, pietateque magis conspicuis: nam praecellentes in praedictis habent voces ponderosas*"¹⁶.

În acest mod se introducea principiul pe bază căruia voturile nu trebuiau numărate, ci cântărite.

Criteriul *sanioritas* era conceput pentru că într-o alegere era ales cel care întrecea

pentru calitățile sale morale, pentru *studiis et meritis*. Panormitanus vorbește clar în acest sens: "*Sanioritas autem consistit in autoritate, in zelo, et merito.*"¹⁷ Calitățile morale deci trebuiau să fie condiția necesară atât a celor aleși, cât și a electorilor. Partea *sanior* ar fi indicat cel care petrecea o viața exemplară și demnă; în consecință cel ales ar fi fost în mod necesar expresia membrilor cei mai prestigioși și de încredere ai comunității sau a colegiului. Calitățile electorilor erau deci garanția celor aleși și viceversa.

Toate scrutinele erau urmate de o procedură de *collatio*. Era vorba de o discuție asupra meritului celui ales și asupra zelului cu care era luată decizia de către alegatori care se pronunțaseră în favoarea sa.

De obicei, în prisma consensului tradițional care se crea în jurul figurii unui candidat exprimat de autoritățile eclesiastice, partea *maior* și cea *sanior* coincideau.

Dar atunci când acest lucru nu s-ar fi întâmplat, criteriul de *sanioritas* ar fi prevalat în față oricărei majorități. Deci, titlul de *sanior pars* putea să fie invocat și de către partea minoritară, o parte care, oricât de mică ar fi fost (*pars quamvis parva*), putea să aibă dreptate în față părții mai mari din punct de vedere numeric. Acest lucru demonstra tocmai faptul că nu trebuia să se obțină neapărat un consens cât mai amplu care ar fi manifestat, așa cum spune Melloni, doar "conformism și ușurință"¹⁸.

O minoritate, deși redusă, putea atunci în mod indefinit să se opună alegerii, înaintând argumente întemeiate pe principiul *sanioritas*. Încă o dată Panormitanus comentează:

"Quaeritur quid, și numerus est pro una parte, *authoritas vero et meritum pro alia parte, uterque tamen electus est idoneus? Dicit ita glossa, în secunda parte, quod *authoritas et meritum praefertur numero, et sic concludit quod sanior pars, etsi minor numero, habet praevalere.*"¹⁹*

În 534 Regula Sfântului Benedict definea acest sistem în mod net și radical. Ea stabilea preponderența *sanioritas* asupra *maioritas* în cazul alegerii unui abate asupra căruia au fost formulate dubii legate de demnitatea sa. Abatele, așa cum spune Ruffini, trebuie să fie cel care va fi ales de întreaga congregație, sau de o parte minoritară dar având o înțelepciune mai sănătoasă²⁰.

"În alegerea abatelui, să se aibă mereu în vedere să fie desemnat fie acela pe care întreaga obște și-l alege în unanimitate, având frică de Dumnezeu, fie doar o parte oricât de mică a obștii, dar dintr-un motiv bine întemeiat. Abatele să fie ales pentru vrednicia viețuirii și pentru învățătura înțelepciunii sale, chiar dacă ar fi ultimul în ierarhia obștii. Dar chiar dacă, Doamne ferește, întreaga obște ar alege în unanimitate pe cineva care să le îngăduie fărădelegile, iar defectele aceluia sunt aduse la cunoștința episcopului locului, fie prin intermediul abaților, fie al creștinilor din vecinătatea mănăstirii, toți să împiedice sfatul celor răi și să așeze un conducător vrednic în casa lui Dumnezeu. Să știe că vor fi răsplățiți cum se cuvine pentru această faptă, dacă o fac întru curăție și din râvnă pentru Dumnezeu, iar de neglijează s-o facă li se va socoti păcat."²¹

Capitolul 64 din Regula Sfântului Benedict, mai sus amintit, în mod evident stabilește preponderența *sanitatis* asupra numărului, și în cazul unui vot unanim dar viciat de intenții rele.

Totuși prevalența calității asupra numărului era uneori pusă în discuție. De fapt, în ciuda faptului că doar în secolul XI principiul majorității a început să fie asimilat de către Biserica, totuși criteriul de *maior pars* fusese transmis ei din moștenirea culturală a Romei. Avem de a face, deci, cu două principii ireductibile, cel al numărului și cel al calității voturilor, principii care erau între ele incompatibile și acordul lor, așa cum subliniază Ruffini,

nu putea să depindă de o asimilare, ci de un compromis²².

Astfel, părerile discordante se subliniau și între canoniștii asupra prevalenței *sanioritas* sau a *maioritas* în cazul în care acestea nu ar fi convers spre aceeași parte. Regula *sanior pars*, de fapt, neputând primi relevanța juridică în regim de unanimitate, s-a născut la început ca instrument de susținere prin care superiorul ierarhic în caz de alegeri disputate, s-ar fi pronunțat furnizând propriul sprijin părții pe care el o considera mai înțeleaptă²³.

Regula Sfântului Benedict, de fapt, prescrie datoria de a face o alegere bună, în bază unui principiu de justiție prin care judecătorul este o autoritate străină corpului electoral: superiorul ierarhic. Deci, acolo unde va lipsi spiritualismul care însușește deliberarea, să intervină ierarhia! Așadar, voturile, atunci când idealul unanimității nu se poate atinge, nu trebuie numărate, ci cântărite. Acesta era singurul mijloc pentru a salva principiul mistic al deliberării colective canonice²⁴.

Acest mijloc, totuși, de timpuriu începuse să producă probleme. Dacă unanimitatea era greu de obținut, stabilirea sănătății alegătorilor și a celui ales era un izvor de ciocniri în interiorul colegiului.

Deși într-adevăr tendința era de a considera în primul rând integritatea celui ales și înțelepciunea deciziei, totuși, așa cum scrie Panormitanus, era *communis opinio* ca cele două părți trebuiau să converge: "*Non ergo sufficit sanioras nisi etiam concurrat maioritas*".²⁵

În ciuda faptului ca ideea prevalenței criteriului calitativ asupra criteriului numeric a influențat procesele decizionale ale Bisericii din acest moment înainte, doctrina *sanioritas* a devenit din ce în ce mai des cauza imobilismului, datorită dificultăților de conviețuire a celor două principii care produceau mecanisme greu asimilabile între ele.

De fapt, dacă la început a prevalat strictețea Regulii benedictine, mai târziu Biserica a încercat să promoveze un sistem în care să concureze atât numărul cât și înțelepciunea și, acolo unde o facțiune nu ar fi obținut amândouă elementele, nicio hotărâre nu ar fi putut să fie luată: "*Quod și ex eodem scrutinio fierent duae electiones, una a majori respectu numeri, alia a saniori, neutra electio confirmabitur*".²⁶

Sanior et maior pars

Din cauza problemelor create de dificultatea de a alege între *pars sanior* și *pars maior* a fost elaborată o nouă doctrină, numită *sanior et maior pars*.

Sistematizarea conceptuală a fost enunțată în cel de al treilea Conciliu din Lateran din 1179. S-a recurs la un expedient: prezumția ca partea cea mai mare era în mod necesar și cea mai sănătoasă, ca *pars maior*, pentru simplul fapt de a fi mai numeroasă, reprezintă și partea cea mai bună. Această ar fi fost și garanția de înțelepciune și veridicitate: "*Quia per plures melius disquiritur veritas, quam per pauciores*"²⁷ și: "*Cum ubi major numerus est, zelus melior praesumatur*"²⁸.

Ocazia pentru a ieși din impas a corespuns perioadei cuprinse între anul 1100 și 1200, atunci când se dezvoltă fenomenul uzurpării drepturilor electorale ale unui popor din partea unei corporațiuni: în cazul Bisericii este vorba de corporațiunea ecleziastică care atribuia Colegiului Cardinalilor alegerea Papei și Colegiului Bisericii Catedrale alegerea Episcopilor, excluzând în mod definitiv poporul și clerul de jos.

În acest fel poporul pierdea cote din propriul spațiu și "ierarhia câștiga ceea ce poporul pierdea în alegere"²⁹.

Restricția corpului electoral activ susținea necesitatea de a pune o stavilă numeroaselor încercări, mai ales începând cu Privilegiul lui Otto, de a impune „soluția nemțească” controverselor asupra alegerii Papei³⁰ și simboliza despărțirea dintre Orient și Occident prin reformularea eclesiologiei Bisericii Latine. Reformatorii nu vroiau doar să rupă contiguitatea dintre puterile locale și numirea Papei, dar și aceea între autoritatea eclesiastică și legitimitatea imperială³¹. În același timp, acest proces de reformă a creat bază pentru introducerea graduală a principiului majorității în Biserică.

Așadar prin Conciliul din Lateran din 1059 Papa Niccolo al II-lea decreta că trebuia să fie sarcină exclusivă a cardinalilor-episcopi de a se întruni pentru a desemna succesorul lui Petru, ei reprezentând moștenitorii și continuatorii colegiului apostolilor:

“Affinché il tristo morbo della venalità non abbia qualche occasione di infiltrarsi, siano i religiosi a condurre l'elezione del futuro Pontefice e tutti gli altri li seguano. E certo quest'ordine di elezione viene valutato giusto e legittimo, se, osservate le regole e le azioni dei vari Padri, si richiama quella nota frase del nostro beato predecessore Leone: „Nessuna ragione permette” disse „che si considerino tra i Vescovi coloro che non furono eletti dai chierici, né richiesti dal popolo, né consacrati dai vescovi comprovinciali con l'approvazione del metropolita”. Poiché la Sede Apostolica è al di sopra di tutte le chiese in tutta la terra, e non può quindi avere su di sé un metropolita, non c'è dubbio che i cardinali vescovi abbiano funzione di metropolita, portando il sacerdote eletto al sommo della dignità apostolica.”³²

Ulterior preoțimea, restul clerului, și în sfârșit poporul, ar fi trebuit să aprobe prin propriul consens alegerea efectuată³³:

“Stabiliamo: che, quando il Pontefice di questa universale Chiesa Romana muore, prima i cardinali vescovi decidano tra loro con la più diligente considerazione poi chiamino i cardinali chierici; e allo stesso modo si associno poi il resto del clero e il popolo per consentire alla nuova elezione.”³⁴

Această reformă a fost de folos pentru a ține departe Biserica de influența puterilor temporare și a modificat corpul electoral³⁵. Totuși nu a revoluționat întreaga mecanică a alegerii și principiile co-legate: *sanioritas*, de fapt, nu era afectată.

O primă modificare s-a petrecut, în schimb, în 1179, atunci când Alexandru al III-lea, nu printr-o bulă promulgată de el, ci printr-o Constituție -*Licet de evitanda*- aprobată de cel de al treilea Conciliu din Lateran, a stabilit în mod definitiv ca alegerea Papei era prerogativa exclusiv al cardinalilor, fără alte ingerințe.

Acest lucru făcea că alegerea să fie impracticabilă doar pe principiul de *sanioritas*, pentru că lipsea în mod evident un subiect superior cardinalilor din punct de vedere ierarhic, care ar fi fost abilitat să hotărască asupra calității și asupra deciziilor aceluiași cardinali. Așadar, în alegerile inferioare “*si quod dubium venerit, superioris poterit iudicio definiri: in Romana vero Ecclesia speciale aliquid constituitur, quia non poterit ad superiorem recusum haberi*”³⁶.

În Conciliul, într-adevăr, a trebuit astfel să se alăture criteriul calitativ la criteriul numeric și să se stabilească ca pentru toate alegerile trebuia să se folosească metoda de *maior et sanior pars*, dar pentru alegerea pontificală ar fi fost valabil doar criteriul unei majorități calificate de două treimi.

Pentru Biserică, a reuni cele două criterii, cel calitativ și cel cantitativ, însemna tutela exigentelor creștine: liberul consens, unitate și autoritate. Tentativa de a concilia cele două criterii, se desfășoară la lumina operei dezvoltate de glosatori și de postglosatori în

acel timp. Această operă însemna renașterea dreptului roman și consta în recuperarea teoriei clasice a ficțiunii (*fictio iuris*), de la baza reglementărilor corporative romanice³⁷. Aici majoritatea decide pentru toți. Canoniștii vor face o distincție între *actus eligendi* care e deținut de individ, și *electio*, care este prerogativa colegiului și deliberarea, care *est collegii*, exprimă o singură voință.

Dreptul canonic, în crearea propriei capodopere, teoria persoanelor juridice, nu repudia ficțiunea romană; dar în propoziția “majoritatea echivalează cu totalitatea” a integrat semnificația pur aritmetică a majorității cu evaluarea morală formulată de Biserică³⁸.

Așadar tehnica pusă la punct de către canoniștii reformatori a fost următoarea: majoritatea se presupune „*sanior*” până la proba contrară și dovada probei este în sarcina minorității: “*Tum quia quando per legitimas probationes, aut aliunde constat de contrario, oportet, ut praesumptio cedat veritati*”³⁹. Minoritatea putea fi compusă chiar și dintr-un singur individ care avea dreptul sa-și demonstreze propria *sanioritas* în față superiorului. Totuși, în primii ani după reforme, mai rămâneau dubii asupra acceptării regulii numărului corelată cu criteriul înțelepciunii; încă era viu crezul că *maioritas sine sanioritas nihil valet* ca nicio decizie în *universitas* eclesiastice ar fi putut să fie corectă fără concursul atât al părții majoritare cât și al părții mai valoroase: “*Nam generale est, quod in universitatibus ecclesiasticis non valeat, nisi quod gestum est simul et a majori, et a saniori parte capituli*”⁴⁰.

Se vor ivi curând și dificultăți în aplicarea noilor norme conforme cu noile principii, așa ca s-au produs mecanisme hibride pentru a încerca să se combine (teoretic) principiile de majoritate, *sanioritas* și de unanimitate în alegere. Un exemplu este “compromisul”, o procedura electorală care va fi recunoscută în 1215 la Conciliul al IV-lea din Lateran și care consta în desemnarea prin unanimitate a 3, 5, 7 sau mai mulți arbitri care vor stabili măsurile care trebuie luate și vor alege candidatul⁴¹:

“Siano scelte nel collegio tre persone che godono la comune fiducia, le quali in segreto raccolgano diligentemente ad uno ad uno il voto di tutti; poi messa ogni cosa in scritto, la pubblichino davanti a tutti. Respinta ogni possibilità di appello, fatto lo spoglio sia proclamato eletto quello che ha ottenuto l'unanimità o il voto della maggioranza, o della parte più qualificata del capitolo.”⁴²

Cardinalii electori trebuie să indice modul și forma după care arbitrii ar trebui să pună în practică alegerea și ce să ceară pentru că aceasta să fie valabilă. De exemplu, dacă trebuia să se propună mai întâi întregului corp electoral persoana pe care ei intenționează să o aleagă, sau să efectueze direct alegerea desemnând candidatul care, după opinia lor, ar fi strâns atât voturile din partea “*maior*” cât și cele din partea “*sanior*” din adunare; în plus, să hotărască dacă toții arbitrii ar fi trebuit să fie de acord asupra unei singure persoane, sau dacă era necesar acordul celor două treimi.

Conciliul din Lion din 127443, opera a lui Grigore al X-lea, în schimb, a reprezentat un important pas înainte spre adoptarea principului majorității. Acest lucru a fost posibil întărind prezumpția sănătății pentru partea cea mai numeroasă. Aceasta, de la o *praesumptio iuris tantum* a devenit o *praesumptio iuris et de iure* în caz de număr *multo excedens*⁴⁴. Numărul excedent a fost stabilit în proporție de două treimi: *numerus dublu maior*. Conceptul de majoritate calificată, deriva din dreptul decurial roman, pentru care *ordo decurionum* nu putea delibera fără prezența a două treimi din membri. Deja era vie influența *ius*-ului roman în elaborarea canonică, proba este ca o parte calificată a colegiului – colegiu înțeles drept corporațiune – putea să se pronunțe în numele sau. Partea

minoritară nu deținea nicio "*scintilla capituli*", nicio "*virtus capitularis*"⁴⁵.

Astfel Conciliul a extins tutor alegerilor principiul prevalenței unei majorități de două treimi; contextual a interzis posibilitatea de a acuza vreun episcop sau un abate de lipsa de demnitate dacă acesta era ales cu două treimi din voturi după două alegeri infructuoase; în plus, a stabilit ca pentru alegerea Papei sarcina probei contrare nu mai era necesară în cazul unei majorități mai mari de două treimi. Teoriile legate de *sanior pars* au fost excluse din procedurile pentru alegerea Papei și oricine ar fi îndrăznit să se apeleze la ele ar fi fost lovit de excomunicare.

Ideea unanimității totuși a continuat să fie într-o oarecare măsură prezentă în conștiința Bisericii. Dovada este sfatul Papei Eugenio al IV-lea din 1447 dat cardinalilor ca să aleagă mai degrabă un om de rând prin unanimitate de voturi, decât o personalitate remarcabilă prin majoritate. Alte dovezi sunt controversele ivite de exemplu la Conciliul din Costanza din 1414, la cel din Basile din 1437 sau la acel din Ferrara din 1473 unde se vorbea despre aplicarea regulii majorității⁴⁶.

Revoluția a avut loc odată cu Conciliul de la Trento (1545-1563) atunci când scrutinul devine secret⁴⁷. În acest mod dispărea posibilitatea de a cântări voturile și cu aceasta se dizolva definitiv posibilitatea ca o parte să apeleze la principiul de *sanioritas*. Acesta din urmă era șters pentru totdeauna și împreună cu el sarcina probei contrarii, indiferent de mărimea majorității obținute în alegere⁴⁸. Astfel regula majorității va deveni în mod incontestabil regula principală a Bisericii.

Concluzii

Elaborarea unui principiu majoritar și adoptarea sa în mediul eclesial cere, așa cum am văzut, o perioadă de timp foarte lungă. Acceptarea principiului majorității se desfășoară doar la lumina proceselor istorice care obligă Biserica să adopte noi reguli de deliberare pentru a menține cât mai independentă propria putere față de ingerințele externe.

O doctrină de susținere pentru a justifica legea majorității este de fapt greu de elaborat și de metabolizat în cazul Bisericii. Alegerea înțeleasa drept instrument liturgic, și nu ca mecanism democratic, se adaptează greu logicii numărului. În '400, atunci când regula majorității era deja amplu folosită, canonistul Alexandrinus sublinia ca regula în bază a cărei voturile puteau să fie numărate, era prerogativă exclusivă a dreptului civil, adică a dreptului corporativ⁴⁹, și putea să fie aplicată doar comunităților laice. Din contra, referitor la structurile eclesiale principiul ar fi trebuit să fie cel de a cântări voturile, pentru că dreptul canonic ar fi trebuit să urmărească principiul de echitate, care presupune decizii înțelepte și sănătoase. Dar *sanioritas*, așa cum am văzut, era o forțare teoretică elaborată pentru a contrabalansa lipsa singurei formule care ar fi putut să garanteze misticitatea deliberării: unanimitatea. Această doctrină avea anumite caracteristici.

În primul rând, ceea ce este important în acest gen de alegere este rezultatul, nu tutela interpretării voinței corpului electoral și nici conformitatea exactă a procedurii electorală față de o procedură strict stabilită. Corpul electoral nu doar alege, ci trebuie să urmărească un precept moral în desfășurarea propriei sarcini.

A doua caracteristică era ca cei care decideau asupra echității alegerii și asupra legitimității apelului făcut de partea care se regăsea în cea *sanior*, erau superiorii ierarhiei. Autoritățile ierarhice dețineau titlul pentru a exprima o judecată calitativă, iar controlul lor asupra alegerii colective era decisiv. Deși, tehnic vorbind, cine alegea era colegiul, atât în cazul

În care se folosea criteriul unanimității, cât și în cazul în care prima regulă de *sanior pars*, ultimul cuvânt era dat de ierarhia care rămânea singurul și adevăratul subiect deliberant. Principiul ierarhic, bază instituției Bisericii, era astfel tutelat. Importanța să este vizibilă și astăzi dacă ne uităm la deliberarea supremului organ colegial: colegiul ecumenic⁵⁰. Nicio decizie nu era operativă dacă nu era împărtășită de către subiectul care ocupa poziția cea mai relevantă din punct de vedere ierarhic în interiorul colegiului: figura pontificală⁵¹.

Problema fundamentală este că o procedură electorală se adaptează greu la nivelul teoretic al necesității unei unanimități care ar trebui să se declanșeze în mod natural prin coborârea adevărului divin în conștiința fiecărui participant.

Pentru a aproba, deci, un principiu nenatural pentru un astfel de context, ca cel de a număra voturile, canoniștii au avut nevoie de un proces foarte lung pentru a elabora o doctrină justificabilă. Aceasta a fost rezultatul sintezei dintre experiența juridică romană a ordinelor corporative și principiul unității spirituale a Bisericii.

Note

1 P. Cantore, *Liber Casuum Conscientiae*, ed. A. Dugauquier, Lille, 1963.

2 Cuvântul *Ecclesia*, termen grecesc și ulterior latin, deriva din ebraica *qalal*, și identifica adunarea plenară a poporului lui Israel care se întrunea pentru a asculta cuvântul lui Dumnezeu, sul modello della prima adunanza che și tenne alle pendici del monte Sinai. Este vorba de o adunare care se întrunește datorită voinței lui Dumnezeu și care identifică astăzi acea adunare formată din cei care au fost chemați ca ucenicii ai lui Iisus. O explicație în acest sens o face P. Moneta, *Introduzione al diritto canonico*, Torino, Giappichelli, 2001, care, la rândul lui, trimite la J. Ratzinger, *La chiesa, una comunita' sempre în cammino*, Cinisello Balsamo, 1991.

3 E. Ruffini, *Il principio maggioritario, profilo storico*, Milano, Adelphi, 2002, II ed., p. 22. Și *Il principio maggioritario nella storia del Diritto Canonico*, în *Archivio Giuridico "Filippo Serafini"*, seria a 4-a, Vol. IX, Modena, 1925, Societa' Tipografica Modenese, p.37. Ruffini adaugă: «A fost nevoie de mai multe secole ca alegerea sa regasească în dreptul canonic fisionomia originară, acum pierdută, de act juridic».

4 J. Gaudemet, *Unanimité et Majorité*, în: *Plures, Etudes historique a' la memorie de Noel Didier*, Parigi, 1960, 149-162.

5 Ciprian, *Acti*, 4,32.

6 Legrand, *Il senso teologico delle elezioni episcopali*, citat de O. Condorelli, *Principio elettivo, consenso, rappresentanza*, Roma, Ed. Il Cigno, 2003, p.17.

7 S. Ciprian, *Ep. 66 VIII.3*, cap. II, notă 140. Ciprian furnizează prin opera sa, mai ales prin *Scrisorile*, un izvor important pentru studiul istoriei pre-juridice a Bisericii, care are ca obiect originea divină a alegerii și unitatea Bisericii.

8 Un canon din Conciliul de la Sardica din 343 deja înțerezica să se confirme alegerea celui care ar fi fost ales doar "ad clamore populi". Acest canon va fi refolosit pentru elaborarea normelor pentru restricționarea corpului electoral care se vor defini din ce în ce mai mult pornind din anul 1000 și mai ales după Conciliul Lateran al IV-lea. Sursa referitoare canonului Conciliului de la Sardica este în O. Condorelli, *Principio elettivo, consenso, rappresentanza*, Roma, Ed. Il Cigno, 2003, p. 34.

9 D. 62, c.2, Celestin I către episcopi din Apulia și Calabria, ep. III c. 3.

10 E. Ruffini, *Il principio maggioritario, profilo storico*, Milano, Adelphi, 2002, II ed., p. 41-42. Ruffini continuă: «Appunto perché il primo [caso] era la regola, il secondo l'eccezione. Ancora nel Parlamento inglese troviamo espresso nel 1640 il principio che nel voto per divisione i favorevoli alle proposte del governo restino, e coloro invece che vogliono contraddire, escano dall'aula».

11 Ibidem

12 Bulă în *Nomine Domini*. Emfaza împotriva celui care nu respecta regula era justificată în acest caz tocmai de scopul pentru care această bulă a fost emisă, care se încadrează în opera reformatoare a Conciliului 1059. Scopul era liberarea alegerii Papei de marile presiuni, care, în acel timp, ajungeau din partea puterii politice germane.

13 Evenimentele sunt descrise în E. Ruffini, *Il principio maggioritario, profilo storico*, Milano, Adelphi, 2002, II ed., p. 25-26.

14 Este bine explicat de F. Galgano, *La forza del numero e la legge della ragione, storia del principio di maggioranza*, Bologna, Il Mulino, 2007, p. 30, notă 45.

15 Anacleto Reiffenstuel, *Jus Canonicum, Tractatum de Regulis Juris*, Parisiis, Apud Ludovicum Vives, 1864, Vol. I, C.6, pag. 342, Glossa, c. în *Genesis*, 55, vers, *Ad zelum*.

16 *Idem*, Abbas, c. *Ecclesia vestra*.

17 Panormitanus, *Commentaria*, c. 57 X, 1, 6, nn. 11 e 12.

18 A.Melloni, *Il Conclave, storia dell'elezione del Papa*, Bologna, Il Mulino, 2005, p.41.

19 Panormitanus, *Commentaria*, c. 57 X, 1, 6, n.13.

20 E. Ruffini, *Il principio maggioritario, profilo storico*, Milano, Adelphi, 2002, II ed., p. 27.

21 Regula lui Benedict, în latina cunoscută cu numele Regula Monachorum sau Sancta Regula, pas din Capitol LXIV, *L'elezione dell'abate*, din Site-ul oficial al ordinii Sfântului Benedict.

22 E.Ruffini, *La ragione dei più, Ricerche sulla storia del principio maggioritario*, Bologna, Il Mulino, 1977. Eseul *Il principio maggioritario nella storia del Diritto canonico*, apare pentru prima dată în Archivio Giuridico, vol.XCIII, 1925.

23 În acest sens este important să notăm că și în Concordatul de la Worms, subsemnat în anul 1122 între Impăratul Henric al V-lea și Papa Callist al II-lea, a fost prevăzut că în caz de alegeri episcopale discordante, Impăratul trebuia să se pronunțe în favoarea *pars sanior*, urmărind sfaturile episcopilor.

24 E.Ruffini, *Il principio maggioritario, profilo storico*, Milano, Adelphi, 2002, II ed., p. 27.

25 Panormitanus, *Commentaria*, c.42 X, 1, 6, nr.7.

26 *Idem*, c.57 X, 1, 6, nr.13.

27 Giovanni Teutonico, *Apparatus*, în Conc. Lat. IV, c. 24.

28 Anacleto Reiffenstuel, *Jus Canonicum, Tractatum de Regulis Juris*, Parisiis, Apud Ludovicum Vives, 1864, Vol. I, C.6, pag. 342.

29 Gaudemet, *L'eglise dans l'empire romain*, Paris, 1989, p.333, sursa în A.Melloni, *Il Conclave, storia dell'elezione del Papa*, Bologna, Il Mulino, 2005, p.23.

30 Referitor la influența puterii temporale și la ingerențe imperiale, putem să ne gândim că numirea vicarului lui Petru era ratificată de Impăratul Sfântului Imperiu Roman care folosea acest drept prin cu *Privilegium Othonis*, un document stipulat pe 1 februarie 962 de Impăratul Otto I, și folosit de urmașii lui până la Henric al II-lea – cu bula din 1059 documentul va fi abrogat.

31 G. Miccoli, *Chiesa Gregoriana*, Firenze 1966; citat de A.Melloni, cit, p. 39.

32 Bula în *Nomine Domini*, 1059.

33 Noile proceduri electivă aveau și scopul de a apăra papatul de cele mai puternice familii din aristocrația română. În acest sens, și Bula *In Nomine Domini*, sugerată de Ildebrando Papei Nicolò' al II-lea, stabilește posibilitatea pentru un cetățean care nu era roman de a fi ales: "Lo eleggano dal seno della chiesa di Roma, se è trovato degno, altrimenti lo și prenda da un'altra Chiesa". Totuși este necesară o precizare, chiar și înainte au fost aleși candidați din afara Romei, dar erau absorbiți de clerul roman, "raspundeau logicii Romei" (G.Arnaldi).

Una delle innovazioni per mettere i cardinali a riparo delle interferenze esterne fu l'istituzione del *conclave*, nel 1274. Ne parleremo în seguito.

34 Bolla în *Nomine Domini*, 1059.

35 De fapt, pronunțarea urmatoare a clerului de jos sau a poporului era, tocmai, o aprobare, o confirmare doar procedural a deciziei luată înainte de către grupului restrâns format de cardinali-episcopi.

36 Anacleto Reiffenstuel, *Jus Canonicum, Tractatum de Regulis Juris*, Parisiis, Apud Ludovicum Vives, 1864, Vol. I, C.6, pag. 343, Bolla *Aeterni Patris*.

37 Pentru doctrina persoanelor juridice în dreptul roman, se poate consulta opera lui Otto v. Gierke, lui Sinibaldo de la Fieschi, lui Wrestchko, lui Ambrosini, lui Orestano, lui F. Ferrara, lui Ruffini F.

38 E. Ruffini, *Il principio maggioritario, profilo storico*, Milano, Adelphi, 2002, II ed., p. 29.

39 Anacleto Reiffenstuel, *Jus Canonicum, Tractatum de Regulis Juris*, Parisiis, Apud Ludovicum Vives, 1864, Vol. I, C.6, pag. 343.

40 *Idem*.

41 Alegerea prin *compromis* (comunemente numită "arbitrară") prevede un procedeu electoral rar folosit – ne amintim de alegerea prin *compromis* al lui Grigore al X-lea, în 1271, pentru care au fost 6 cardinali delegați, care se alătură celorlalte metode prevăzute în acea perioadă: a) *quasi inspirationem* (sau *aclamarea*): a fost folosită pentru alagarea lui Paulus al III-lea (1535), Pius al IV-lea (1559), Pius al V-lea (1566), Sisto al V-lea (1585), Clement al X-lea (1670), Inocentiu al XI-lea (1676) și Clement al VII-lea (1527) care a cerut un scrutinii de confirmare; b) unanimitatea; c) *sanior pars*; d) *maior pars*; e) *accessus*: această procedură permite alegătorilor care nu l-au votat pe candidatul care se afla în poziția cea mai bună, să se alinieze lui, fără să fie necesar un nou scrutin. Așa a fost ales Celestin al V-lea (1294). Constituția în *erigendi* al lui Pius al IV-lea (1562) a reglat acest exercițiu. Cfr. L. Moulin, *Dizionario degli Istituti di perfezione*, Roma, Edizioni Paoline, voce Elezioni, p.1079-1086.

42 Concilio Lateran IV, capitolu XXIV 'L'elezione per scrutinio o per compromesso'.

43 Concomitent Gregorio al X-lea promulga constituția *Ubi periculum*, prin care el înființează în mod oficial conclavul. Prin cuvântul *conclav* se înțelege locul închis cu cheia unde se întruneau cardinalii pentru a alege noul Papa și din care se putea ieși numai după formularea deciziei. Acest instrument se naște pentru a îi apăra pe cardinali de presiunile externe. Conclavul de astăzi seamănă cu cel de atunci, având doar câteva modificări efectuate de Ioan Paul al II-lea în 1996 prin constituția apostolică *Universi dominici gregis*, modificările respective făcând mai puțin rigidă clausura.

44 E. Ruffini, *Il principio maggioritario nella storia del diritto canonico*, cit., p.77, sugerează la nota 139 Cfr. *Glossa la Dicta Gratiani*, c 36 D. 6, 3 v. *nunc ergo quaeritur*.

45 Cfr. Ruffini, *Il principio maggioritario nella storia del diritto canonico*, cit., p.57-58.

46 În privința asta, E. Ruffini, *Il principio maggioritario, profilo storico*, Milano, Adelphi, 2002, II ed., pp. 30-31 și A. Melloni, *Il Conclave, storia dell'elezione del Papa*, Bologna, Il Mulino, 2005, pp.53-55.

47 Biserica a acceptat practica votului secret pentru manastirile deja din secolul al V-lea.

48 Se încerca în acest fel de a argina ingerența factiunilor. Alegerea "per adorazione" a fost decisă exclusiv de sefi factiunilor care, începând de la Paulus al III-lea, erau de fapt, cardinalii nepoti. Gregorio XV în 1623 prin bula *Aeternis patris filius* a abrogat această modalitate de alegere, simplificând libertatea de alegere a candidatului și scutind alegerea din presiunile momentului. Exclusivitatea, adică puterea de veto a națiunilor asupra candidaților nedoriti, care reprezenta ultimul privilegiu a puterii secolare, a fost sters doar în 1904 prin constituția '*Vacante sede apostolica*' al lui Pius al X-lea.

49 Sinteza principiului corporativ este furnizată de Ulpian și Scevola: *ceea ce a fost decis de către majoritate se impută tuturor*.

50 Termenul *Ecumenic* deriva din greaca *Oikumenikos*, și definește întregul pământ locuit. Astfel, capătă semnificația de universal. Conciliul Ecumenic este, deci, adunarea tuturor episcopilor ai Pamantului. Se poate consulta, K. Schatz, *Storia dei Concili. La chiesa nei suoi punti focali*, Bologna, EDB, 1999.

51 Se poate citi P. Moneta, *Introduzione al diritto canonico*, Torino, Giappichelli, 2001, p. 121-122. Exemplul

rolului Papei în conciliul ecumenic, aici folosit pentru a sublinia importanța principiului ierarhic, a fost folosit de autor pentru a susține că principiul majoritar nu poate să aibă acces în Biserică "pentru că în ea, așa cum bine știm, fiecare funcție de conducere, de dirijare, de guvernare, nu derivă de la credincioși, ci de la o investitură a întemeiatului său (Hristos) [...] și regula majorității, într-un ordinament caracterizat de o asemenea investitură extraordinară, va putea să găsească aplicare, ca regulă operativă, potrivit pentru a asigura buna funcționare a multor organisme eclesiastice, dar nu va putea niciodată să fie principiul întemeietor a guvernului comunității". Se poate imbrățișa linia autorului, fiind de acord că într-o realitate ca cea bisericească, nicio doctrină care nu este bazată pe consensul mistic unanim, poate să fie validă universalmente și că în procedurile decizionale, chiar atunci când există criterii numerice, aceste criterii sunt combinate cu alte mecanisme care reechilibrează într-un fel sau altu, rezultatul mecanic a regulii numerice și condiționează deliberarea finală. Totuși, în cadrul cercetării noastre, scopul nu este acela de examina forța mecanismului majorității sau dacă acesta reprezintă singurul criteriu decizional, ci este de a verifica adoptarea și respectul regulii și metabolizarea sa ca și principiu.

Bibliografie

- A.A.V.V. *Sede Apostolica Vacante*, Ufficio delle celebrazioni liturgiche del sommo pontefice, Libreria Editrice Vaticana, Citta' del Vaticano, MMV.
- A.A.V.V. *Dizionario degli istituti di perfezione*, a cura di G.Pelliccia e G.Rocca, Edizioni Paoline.
- A.A.V.V. *Quaderni di Apollinaris*, Pontificia Università Lateranense, (diversi numeri).
- A.A.V.V. *Digesto*, Ed. UTET Giuridica, Torino.
- Benedetto, *Regola Monachorum*.
- Bolla în *Nomine Domini*.
- P.Cantore, *Liber Casuum Conscientiae*, ed. A. Dugauquier, Lille, 1963.
- S.Cipriano, *Lettere*, Citta' Nuova, 2006.
- S.Cipriano, *De Ecclesiae Catholicae Unitate*, Ed. Studio Domenicano, 2006.
- O. Condorelli, *Principio elettivo, consenso, rappresentanza*, Roma, Ed. Il Cigno, 2003.
- Const. Ap. *Universi Dominici Gregis*, în AAS, 1996.
- G.Cront, *Alegerea Ierarhilor în Biserica Ortodoxa*, Tipografia Cartilor Bisericești, 1937, București.
- F.Galgano, *La forza del numero e la legge della ragione, storia del principio di maggioranza*, Bologna, Il Mulino, 2007.
- J.Gaudemet, *L'eglise dans l'empire romain*, Paris, 1989.
- J.Gaudemet, *Les election dans l'Englise Latine*, Paris, 1979.
- J.Gaudemet, *Storia del diritto canonico. Ecclesia et Civitas*, San Paolo Edizioni, 1998.
- J.Gaudemet, *Unanimité et Majorité*, in: Plures, *Etudes historique a' la memorie de Noel Didier*, Parigi, 1960.
- O.V. Gierke, *Das deutche Genossenschaftsrecht*, Weidmann, Berlin, 1913.
- Graziano, *Corpus Iuris Canonici*, Libreria Editrice Vaticana, 2001.
- Legrand, *Il senso teologico delle elezioni episcopali*.
- Marsilio da Padova, *Il difensore della pace*, Ed. BUR, 2001.
- P. Moneta, *Introduzione al diritto canonico*, Torino, Giappichelli, 2001.
- A.Melloni, *Il Conclave, storia dell'elezione del Papa*, Bologna, Il Mulino, 2005.
- G. Miccoli, *Chiesa Gregoriana*, Firenze 1966.
- L.Moulin, *Dizionario degli Istituti di perfezione*, Roma, Edizioni Paoline.
- L.Moulin, *Sanior et maior pars*, în *Revue historique du Droit francais et etranger*, 1958.
- L.Moulin, *Les origines religieuses des techniques electorales et deliberatives modernes*, în *Revue Internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, 1953.

Niccolo' Cusano, *De concordantia Catholica*, în Opera Omnia XIV, Ed. G. Kallen, I-IV, Leipzig-Hamburg, 1959-1968.

Niccolo' Tedeschi, (Abbas Panormitanus), *Commentaria în Decretales*.

J.Ratzinger, *La chiesa, una comunita' sempre în cammino*, Cinisello Balsamo, 1991.

A.Reiffenstuel, *Jus Canonicum*, Tractatum de Regulis Juris, Parisiis, Apud Ludovicum Vives, 1864.

E.Ruffini, *Il principio maggioritario nella storia del Diritto Canonico*, în Archivio Giuridico "Filippo Serafini", Quarta serie, Vol. IX, Modena, 1925, Societa' Tipografica Modenese.

E.Ruffini, *Il principio maggioritario, profilo storico*, Milano, Adelphi, 2002, II ed.

E.Ruffini, *La ragione dei più, Ricerche sulla storia del principio maggioritario*, Bologna, Il Mulino, 1977.

Rufino, *Die Summa Decretorum des magister Rufinus*.

K.Schatz, *Storia dei Concili. La chiesa nei suoi punti focali*, Bologna, EDB, 1999.

A.Zanotti, *Rappresentanza e voto negli istituti religiosi*, 1997, Giappichelli Editore, Torino.

P.Francisco Xav. Wernz, *Jus Canonicum*, Pontificia Universitas Gregoriana, 1928.